

significant and that the question subculture of people ripe old age, and disease caused is analyzed not only in age but also in other social contexts

In the literature, depending on the age orientation subculture classify based on the number of past years, respectively, for children, teenagers, youth, youth, and then it is less common and studies – for example, , mature and after forty subculture or aging subculture and oldish subculture. However, middle-aged and pensioner subculture may have different options and modes of systematizing.

Considering some problematic issues age subcultures, we consider it appropriate to emphasize the diversity of age subcultures and their ambiguity, rejecting attempts to simplify and vulgarize. We consider it necessary to emphasize promising research subcultures "second period of life," especially on the specifics of the subculture of people ripe old age.

So systematyzuvavshy age subculture promising and distribution within the following age subcultures generally as negative, neutral (the vast majority) and positive, traditional and innovative, professional and ethnical etc. In our view, examining and systematize age subculture, nonetheless possible of other distributions, in particular: basic and secondary (known in the literature as "second-rate" subculture subculture "second eshalonu" not meaningful, minor, etc.) resonance (sometimes a challenge to society, etc.) and non-resonant, higher and lower (respectively – up-and under-) subculture constructive and destructive orientation.

Keywords: culture, subculture, culturology, age subculture, stratification, criminal, history.

УДК 392.72:[649.9+316.77](477)

Русавська Валентина Андріївна
кандидат історичних наук

РИТУАЛИ ПРИЙОМУ ГОСТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ГОСТИННОСТІ

У статті розглядаються ритуали прийому гостя в українській гостинності та розкривається їх специфіка в процесі міжособової комунікації. Комунікативна роль учасників спілкування міцно закріпилася в історичній практиці і в гостинності, що актуалізує історичну рефлексію ритуалізації гостинності. Ритуальний характер гостинності найповніше знаходить вияв у прийманні гостя.

Ключові слова: українці, гостинність, ритуал, трапеза, дар.

Своєрідність будь-якого народу найбільш повною мірою проявляється у сфері спілкування, та, з одного боку, ґрунтується на етнічних стереотипах, символах і стандартах, що становлять сутність традицій, без яких неможлива жодна культур, а з іншого – ця сфера відкрита подиху сутності. Гостинність у своїй первісній іпостасі виступає каталізатором живого спілкування в процесі спільної діяльності людей і є обов'язковою умовою засвоєння індивідом культурних надбань народу, етносу, нації та виступає посередником у зв'язках між поколіннями, що й зумовлює її комунікативний характер.

У гостинності як комунікативному феномені на рівні особистісного спілкування матеріалізується миттєвість мисленнєвих та емоційних станів, які, повторюючись і водночас ніколи повністю не відтворюючи матрицю життєвих ситуацій, дають багатий матеріал для вербалізації думки, осягнення її парадигматики не тільки в слові, а й в системі невербальних засобів комунікації. Саме тому основною функцією гостинності є функція міжособової комунікації, яка регламентована обрядами, ритуалами і не може бути реалізована без іншого – гостя. Норми людської поведінки, етики, моралі, духовний субстрат етносу, його ментальність і гостинність виявляються в діалозі з іншими представниками інших культур і цивілізацій.

Міжцивілізаційна і міжкультурна комунікації в сучасному світі є тим середовищем, в якому протікають процеси як прямої, так і опосередкованої взаємодії останніх. Подолання культурних бар'єрів є важливим чинником для рефлексії і самооцінки людини, що сприяє розумінню традицій гостинності та дає змогу виробляти норми і принципи взаємодії в інформаційному суспільстві. Комунікативна роль учасників спілкування міцно ствердилася в історичній практиці і в гостинності, що актуалізує історичну рефлексію ритуалізації гостинності.

Дослідження специфіки української гостинності в контексті ритуалу прийому гостя розпочалися з XIX ст. в межах етнографії та народознавства. Так, етнограф, письменник О. Афанасьєв-Чужбинський в нарисах "Поездка в Южную Россию" змальовує свою подорож по Дніпру в 60-х роках XIX століття, підкреслюючи, що "коли сторонній випадково потрапляв до селянської господи під час обіду, його неодмінно запрошували до столу, пригощали найкращим, не сподіваючись отримати щось взамін". Автор підкреслює, що в прийомі та пригощанні гостя беруть участь всі члени сім'ї, як наприклад, в сім'ї "простолюдина", яку він відвідав на запрошення. Тут же вчений звертає увагу на звичай частувати гостя [2, 220-221].

Вчений, етнолог П.П.Чубинський в матеріалах "Этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край" акцентує увагу на ритуалах гостинності в українців, символічний характер яких засвідчує зв'язок з природними стихіями, міфічними істотами і духами предків: Запрошення до столу гостя також символізувало прилучення до духів сім'ї [19].

Конкретні аспекти ритуалу прийому гостя в гостинності досліджуються в роботах українського історика – етнографа А.П. Пономарьова "Традиції гостинності", "Традиції доброзичливості", "Традиції шанування". Вчений характеризує традиції гостинності, доброзичливості в ставленні до гостя, як "основу основ міжособових взаємин... – систему стереотипних форм", що виражають різноманітні сторони спілкування в ритуалі прийому гостя [16, 161]. Звичай зустрічати дорогих гостей хлібом-сіллю має глибоке коріння і дійшов до нашого часу "Хліб та сіль на столі, прикриті рушником, віддавна вважалися першою ознакою гостинності" [15, 158-159].

Українські народознавці С. Павлюк, Г. Горинь, Р. Кирчів у праці "Українське народознавство" також наголошують, що з хлібом-сіллю зустрічали біля порога гостей словами "Ласкаво просимо". Поява гостя вважалася доброю ознакою, оскільки це, згідно з віруваннями українців, забезпечувало родині достаток і благополуччя [22, 559].

Вчений, етнограф В.І.Наулко, автор численних публікацій з питань теорії та історії української культури, зосереджує увагу на особливостях побутової культури в межах якої розглядає й українську гостинність. Так, у праці "Культура і побут населення України" він аналізує ритуали гостинності, пов'язані із зустріччю гостя [9, 105, 136].

Автори ілюстрованого етнографічного довідника "Українська минувшина" відмічають, що звичай зустрічати дорогих гостей хлібом-сіллю, як характерна ознака першого етапу прийому гостя, має глибоке коріння і дійшов до нашого часу [21, 94].

Значну увагу ритуалам і традиціям гостинності, етапам прийому гостя приділяється також в колективній історико-етнографічній праці "Українці" (Л.Артюх, Т.Космина, А.Пономарьов, М.Гримич, В.Сироткін) [20].

Українська дослідниця Г.Лозко в книзі "Українське народознавство" розглядає хату як простір гостинності, в якій господар приймав гостей і яка в уявленнях українців асоціювалась з храмом, уособлювала рідний край, батьківщину, матір. Дослідниця акцентує увагу на сакральних складових народного житла і їх ролі під час прийому гостя. Так, "найпочеснішого гостя саджали на покуті, священному місці в хаті" [10].

А. Байбуурин, А. Топорков у своїх етнографічних нарисах "У истоков этикета" розглядають витоки етикету, серед яких і етикетні норми гостинності різних народів, аналізують головну їх властивість – комунікативність. Особливу увагу автори звертають на такий елемент ритуалу, як безіменність гостя, зумовлену його сакральністю і стверджують, що в традиціях багатьох народів не прийнято запитувати незнайомого подорожнього про те, хто він і куди прямує (відсутність імені у гостя), яка мета його приїзду. Через визначений звичаєм час він сам може розповісти про це, але може так і виїхати, не назвавшись [3, 117-122].

Французький соціолог М. Мосс вважає необхідним розглянути обмін подарунками, що має місце в ритуалі прийому гостя у вигляді дару як принципу нормального соціального життя, що закликає ствердити в суспільстві дух співпраці і великодушності. "Дар, в широкому значенні – це не тільки етично благородне діяння, а й соціально-економічна необхідність, продиктована сучасною економікою, зрештою, необхідна самому дарувальнику. Дарувати вигідно, оскільки рука того, хто дарує, не зубожіє, і він буде винагороджений і морально, і економічно" [12, 345], – такий пафос висновків Мосса.

Мета статті – розкрити ритуали прийому гостя в українській гостинності.

Гостинність як продукт культурно-історичного розвитку людства і як форма практичної діяльності людини передбачає стосунки з іншими людьми. Оскільки гість – це інша, стороння людина, то гостинність є вираженням ставлення не лише до цієї людини, а й уособленням тієї реальності, представником якої є гість.

У своєму первинному значенні "гість" означає і ворога, представника іншого роду, племені. Гість приходив на межу поселення, залишаючи там свої речі-тотем. Межа різних поселень ставала місцем торгу. Ця нічийна земля, як пише з цього приводу М.Кулішер, не належить нікому, а тому її використовують для торгових операцій [8, 204]. Хоч спочатку ця земля мала виключно магічне та комунікативне, а не економічне значення. Так, у торгівлі зносили вступали не члени якоїсь однієї общини, оскільки в межах общини нічого не продавалось і не купувалось, а різні общини (племена). Купців і називали "гостями" саме тому, що торгувати в іншій общині могли лише чужинці. Серед своїх торгівля виключалася [8, 204; 18, 358].

В "Новому тлумачному словнику української мови" гостей (відвідувач, заїжджий, приїжджий, захожий) поділяють на проханих і непроханих. Гостем вважають також особу, запрошену або допущену на зібрання, збори, засідання, з'їзд і т.ін. [13, 434].

Гостинність є формою близької і сильної взаємодії людей, що включає "буття обличчям до обличчя", а також обмін поглядами і дотиками. Певною мірою стрес від зустрічі з чужим нейтралізувався законом гостинності, що була достатньо ефективною стратегією визнання іншого.

Про амбівалентність гостинності, що виявляється у негативному, ворожому ставленні до гостя-чужинця, знаходимо свідчення в лінгвістиці. В.Абаєв так характеризує сприйняття прибульця у стародавніх індоєвропейців: "...в умовах ведійського побуту, міжплемінних відносин, то доброзичливих, то ворожих, "прибулець" "чужак" "іноплеменник" був в очах племені фігурою значною, такою, що привертала пильний інтерес і увагу. Якщо він був як друг і гість, йому надавали теплий прийом і заступницт-

во. Якщо він приходив як ворог і потенційний порушник благополуччя племені, його боялися і ненавиділи" [1].

Гостинність кожного народу неповторна за своєю сутністю і набуває різних форм. Водночас вона є загальнолюдським явищем, особливим культурно-історичним феноменом, оскільки де б вона не формувалася, розвивалася, вона завжди відображала думки і почуття людини. "Інститут гостинності існував у схожій формі у самих різних народів світу: у стародавніх германців і євреїв, у австралійців і арабів, індійців і народів Півночі. Вражаючі збіги в ритуалі прийому гостя у народів, віддалених один від одного в часі і просторі, звичайно, не можуть бути випадковими, вони свідчать про стійкість якогось глибинних структур ритуалу, його семантичних мотивацій" [3, 113]. Тому подібність ритуалів гостинності у народів, історично і географічно віддалених один від одного, не є випадковістю: це свідчення сталості глибинних структур гостинності. Водночас у кожному просторовому локалі зберігалась етнічна (а згодом – національна) самобутність вияву гостинності. "...Не прийняти подорожуючого, образити гостя означало: втратити повагу до святині вогнища і до кровних, сімейних зв'язків – найважливіших; гріх для патріархально вихованої людини" [2, 25]. Саме тому українська гостинність, глибинні витoki якої є спільними для всіх східних слов'ян, вирізнялась особливою гуманністю.

Гостинність кожного народу забезпечується системою традицій, що, як правило, постають у вигляді усталених моральних спонукань, звичок, проявляється у звичаях, обрядах, ритуалах.

Ритуальний характер гостинності найповніше знаходить вияв у прийманні гостя. Гостинність як приймання гостя – це насамперед своєрідний ритуал, стандартна стійка послідовність дій, виконувана за допомогою низки "розпізнавальних знаків". При цьому ритуал постає не лише формальною процедурою, а дійством, цінність і значення якої сприймаються як реальні і мають незаперечний смисл для індивіда, який його здійснює.

Ритуал прийому гостя складається з трьох етапів, дотримання яких є обов'язковим. Тому перший етап гостинності розпочинається із прибуття гостя (незнайомця), його зустрічі та його визнання. Другий етап, власне прийом, – урочисте приймання гостя за столом. Третій, завершальний етап – це провадження гостя з дорогими подарунками.

Як зазначає українська дослідниця Г.Лозко, шанованих гостей зустрічали біля воріт, як і і потім проваждали за ворота після гостювання. Під час зустрічі може виникнути взаємна підозра: з одного боку, чужинець не знає, куди він потрапив, а з іншого – ті, хто його приймають, тим більше не уявляють, з ким мають справу. Зустрічаючи гостя, господар передусім має представити себе, що вже є зовнішнім виявом гостинності. Якщо господар від самого початку налаштований доброзичливо, чужинець теж повинен ввійти в довір'я, довести господарю, що належить до одного й того ж кола і що в них є спільні цінності [10].

Сакральними інваріантами життя людини, екзистенціалами її буття є оселя, тому випробуваний століттями спосіб залучення чужинця до власної оселі, як зазначають А.Байбурін і А.Топорков, надає можливість зробити його "своїм" [3]. Попри те, що українська оселя була відкрита для будь-якого подорожнього, гостя, яким могли бути випадкові перехожі, приїжджі, знайомі, сусіди, родичі, жебраки, саме право гостювання суворо регламентувалось моральними приписами, традиціями. Як зазначає Митрополит Іларіон: "За слов'янськими віруваннями, кожен, хто приходить у хату, стає під охорону родинного бога, а тому заборонялося таких людей кривдити. Скривдити гостя – це скривдити родинного бога" [6, 348]. Тому перший етап гостинності завершується запрошенням гостя увійти до оселі. "Сама хата як така завжди в повазі – до неї можна зайти тільки з непокритою головою, свистати в хаті не можна. Вся хата як ціле сильно шанувалася в Україні з найдавнішого часу і так само шанується й тепер" [6, 125].

Хата, як життєвий простір і світоглядний космос українця, поділялась на три частини – земну, підземну і небесну, що уособлювали три сфери буття: небесний (духовний) і земний, реальний та ірреальний світ. "Свій" простір – хата – відгороджується від світу "чужого", позначаючи межу між "своїм" і "чужим" [5, 557; 559]. Поріг, як і двері, були межею між зовнішнім, чужим, ворожим і внутрішнім світом, символом початку і закінчення хати [10, 324]. Гість, ввійшовши до хати, виявляв тим самим повагу до домочадців та їхніх предків, які, за повір'ям, мешкали під порогом. "Поріг – границя хати, за ним уже чужий бог" [6, 126].

Як ознака гостинності в кожній хаті на кінці столу, застеленому чистим барвистим рушником, у дерев'яних ночовках завжди лежав хліб, а поряд, у дерев'яній або череп'яній солянці, – сіль, і тим хлібом-сіллю зустрічали біля порога гостей словами "Ласкаво просимо".

Стіл у хаті мав значення хатнього престолу: "Біля покуті стоїть стіл, що має святе значення: стіл на покуті те ж саме, що престіл" [11, 183; 14, 461]. Постійне місце столу – біля святого місця в хаті, на покуті (покуть, червоний кут, святий вугол, божий кут). Місце господаря було під образами, на покуті. "Найпочесніше місце в хаті – покуть, де в куті сходяться краями дві лавки. Господар хати в Свята сідає на покуті, там же садовить почесних гостей" [6, 126]. Це було виявом особливої уваги й честі, зважаючи на те, що існувала чітка непорушна ієрархія обряду розсаджування за столом: першим, як правило, сідав господар або найстарший член родини – на покуть, за ним відповідно сідали інші члени родини. Кожен знав своє місце і не порушував звичаю навіть за відсутності інших. Хатній обідній стіл символізував єдність, родинну злагоду, гостинність [10, 323-326]. "Сидіти на покуті" означало бути гос-

подарем родини, а це одне й те ж, що "бути почесним гостем", оскільки традиції української гостинності передбачали пріоритет гостя [17, 166].

Іншим сакральним місцем у хаті, священним вітварем родини, була піч і простір біля неї, за допомогою яких здійснювався безпосередній зв'язок із небесним світом. До печі ставилися з повагою, побожно, часом як до живої істоти, що забезпечувала родині добробут, тепло, затишок. Місце господині – просторовий локал печі. Піч була символом материнського начала, непорушності сім'ї, неперервності життя, рідної хати, батьківщини. Тому в Україні існував справжній культ печі. "Піч стала річчю ритуальною, – це родинний вітвар, де знаходяться боги родинного вогнища...Вона ж, жінка, стає й постійним сторожем домового вогнища" [6, 125].

Ритуалізація повсякденного життя була однією з головних рис психології людини традиційного суспільства. Повсякденна гостинність як гостинне ставлення до людини, яка завітала до оселі в будь-який час, пов'язане з відвіданням у справах. При цьому українці виявляли пошану, повагу, доброзичливість. Іларіон з цього приводу зазначав: "Коли гість приходить до кого хоч би й за простою справою, мусить вступити в хату бодай на хвилину(...) Зазвичай гостя садовлять на найкращому місці в хаті..." [6, 350].

Другий етап приймання гостя відбувався урочисто, як правило, за столом. "Коли гість увійде до хати при їді, його конче запрошують до столу. Просимо до столу! Звичаєвий закон наказує гостити гостя, чим хата багата" [6, 351].

Запрошенням до столу були слова: "Просим Бога і Тебе: сідай обідати". Якщо під час обіду хтось заходив до хати, він говорив: "Хліб та сіль". Гріхом вважалося не пригостити гостя, не поділитися їжею, оскільки годують людину боги, причому головним чином родові боги, вони дають їжу не одній людині, а всьому роду, який приносить йому жертви. Тому їсти самому, не поділившись з прибулим гостем, не нагодувавши його, – "гріх", який може позбавити прихильності богів-годувальників [3, 114]. Звичай частувати в середовищі українців, як зазначає А.Пономарьов, став найважливішою складовою ритуалу і відбувався за допомогою такого правила: "Попереду нагодуй чоловіка, а тоді вже й розпитуй його" [15, 159; 6, 351]. Тільки після того як гостя (чужинця) нагодовано, могли запитати його ім'я і причини появи. "Не вільно питати гостя, хто він, аж поки він не спочине або сам не скаже" [6, 348]. Вважалося непристойним розпитувати подорожнього або гостя про мету його приходу, головним було – надати йому шанування.

Ритуал приймання гостей значно ускладнювався, коли гості приходили на запрошення з нагоди родинного чи календарного свята. Як зазначає Боряк, "за особливу честь було приймати гостей на Різдво, Великдень, Трійцю, на храмові (престольні) свята" [4, 36]. Обов'язковим компонентом святкової гостини була трапеза.. "Гостей, що зібралися на свято, господар запрошує до столу в такій формі: "Бог благословить, а хазяїн велить – корміться. ...Прошу покійно, чим багатий, тим і радий, – звиняйте" [11, 195].

Ритуал трапези має семіотичну, знакову складову, є особливою мовою для означення соціальних статусів, спрямовується на його збереження і виконання тієї чи іншої соціальної ролі, закріплює стереотипи поведінки, виступає засобом спілкування і регулятивним механізмом. Семіотична система ритуалу трапези розкриває глибинний зміст гостинності, який виходить за межі миттєвого і скороминущого. Саме завдяки семіотичній складовій трапеза стає не простим споживанням їжі, способом життєзабезпечення людини, а ритуалом, що демонструє і забезпечує сакральну, а також сімейну і суспільну єдність, де міжособове спілкування разом з естетичним вподобанням має особливу значущість.

Під час трапези гостей розсаджували на найзручніші місця. Спільна трапеза, обід, "хліб-сіль", в якій бере участь гість, чужинець, ніби змінює вороже ставлення як господаря до гостя, так і гостя до господаря, оскільки під час обіду чужинець сприймає цінності дому його господаря і є основою формування дружнього ставлення до іншого.

Господарі при цьому, як правило, не сідали до столу, а прислужували, весь час припрошуючи гостей, які при подаванні кожної нової страви чекали запрошення і починали їсти тільки після двотриразової "принуки". Згідно з етикетом, вони розтягували процес трапези і самостійно, без запрошення, не сміли нічого брати зі столу, як, втім, і виходити з-за нього. "А гості, коли їдять, мусять їсти без поспіху й відтягатися з їдою і за кожною стравою чекати господарєвого припрошення, чому господар зобов'язаний до всього припрошувати гостя. Коли гостина святкова, парадна, діти за стіл не сідають, так само й господарі: господиня подає їжу й припрошує до неї жінок, а господар – припрошує чоловіків. Нечемно гостеві що-будь брати зі столу самому, без припрошення" [6, 351].

Сигналом до закінчення трапези вважалося подавання хліба з сіллу. Вдячність за трапезу, згідно із давніми віруваннями українців, адресувалася не лише господарям, а й їхнім духам та предкам, виражаючи тим самим своєрідний обмін з Господом за дану їм їжу. Усі присутні при цьому – співтрапезники, ритуально об'єднані цією ідеєю.

Після пригощання, частування, спільної трапези гостя зазвичай запрошують переночувати до господи і пропонують гостювати, скільки той побажає. Образом для господаря було бажання гостей переночувати у якомусь іншому місці, адже прийняти гостя для нього – справа честі.

Третій, завершальний етап – це проводження гостя з дорогими подарунками, які набули значення однієї з характеристик особливостей гостинності. Крім того подарунки, що вручаються господарями, суттєвий елемент системи взаємних послуг: дари збувають віддаровування. Така система виходить далеко за межі відносин між гостем і господарем і функціонує в усій різноманітності людських відносин. Слово "дар" охоплювало всю гамму дій і операцій, які згодом диференціювалися і набули власних означень, а саме всі види платежів за вже надані, а також очікувані послуги – це те, що ми називаємо платою, винагородою, нагородою, а іноді й хабарем. Намір обдарувати ніколи не буває безкорисливим, такий підхід зберігається і в більш пізні епохи [12, 198, 358].

Звичай дарування і віддарювання у ритуалі прийому гостя знайшов відображення і в традиції гостинності українців. Однак можна було знайти причину, щоб відмовитися від дарування, принаймі частково. Обов'язковість дотримання системи дарообміну передбачалося лише у святковій (з нагоди родин та весілля) гостинності, але і в таких випадках подарунки були перш за все, символами прихильності й дружби, ніж еквіваленти економічної цінності. Мірилом економічної угоди, як зазначає Косвен М., вони стали пізніше, з розвитком капіталістичних відносин, що поступово проникали і у сферу міжособових взаємин [7, 36].

Отже, аналіз ритуалу прийому гостей в українській гостинності дає підстави зробити висновки стосовно того, що прийом гостя проходить в три етапи з чіткою послідовністю та деталізацією. Зустріч – запрошення гостя зайти до оселі, що поставала як сакральна інваріанта життя людини, оскільки у хаті втілювався весь життєвий простір і світоглядний космос українця. Другий етап розпочинався з урочистого прийому гостя за столом, так як звичай частування, пригощання гостя, проведення святкової гостини – трапези, складала важливий елемент гостинності українців. Наступним етапом було виряджання гостя з дорогими подарунками, тому що звичай дарування і віддарювання становили у гостинності українців важливу особливість.

Істотна особливість української гостинності пов'язана зі специфічною системою спорідненості, що набула поширення серед українців (свояцтво, кумівство, побратимство, посестринства тощо) і, з одного боку, виконувала роль внутрішнього механізму самоорганізації суспільства, а з іншого – передбачала рівноцінний, а не символічний подарунок у діючій схемі дару-віддаровування.

Перспективи розвитку дослідження полягають в розгляді еволюції, зміни місця і ролі ритуалу прийому гостя в українській гостинності, осмислення необхідності їх дотримання і забезпечення ритуалів гостинності в сучасному світі.

Література

1. Абаев В. И. Статьи по теории и истории языкознания / В. И. Абаев. – М. : Наука, 2006. – 150 с.
2. Афанасьев-Чужбинский А. С. Поездка в Южную Россию. Ч. 1. Очерки Днепра / А. С. Афанасьев-Чужбинский. – 2-е изд. – СПб. : Изд. А. Ф. Базунова, 1863. – 468 с.
3. Байбурин А. К. У истоков этикета : этногр. очерки / А. К. Байбурин, А. Л. Топорков. – Ленинград : Наука, 1990. – 165 с.
4. Боряк О. Україна: етнокультурна мозаїка / Олена Боряк. – К. : Либідь, 2006. – 328 с.
5. Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с. : іл.
6. Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу : іст.-реліг. моногр. / Митрополит Іларіон. – 2-е вид. – К. : Обереги, 1992. – 424 с.
7. Косвен М. О. Происхождение обмена и меры ценности / М. О. Косвен. – М. ; Ленинград : Молодая гвардия, 1927. – 75 с.
8. Кулишер М. И. Очерки сравнительной этнографии и культуры / [соч.] М. И. Кулишера. – С.Пб. : Тип. И. Н. Скороходова, 1887. – 287 с.
9. Культура і побут населення України / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко [та ін.]. – 2-е вид., допов. та переробл. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
10. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – К. : Зодіак-ЕКО, 1995. – 368 с.
11. Милорадович В. П. Життя-бытє лубенского крестьянина / В. П. Милорадович // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К. : Либідь, 1991. – С. 170–341.
12. Мосс М. Общества. Обмен. Личность : труды по социальной антропологии : пер. с фр. – М. : Изд. фирма "Вост. лит." РАН, 1996. – 360 с. – (Этнографическая библиотека).
13. Новый тлумачний словник української мови. У 3 т. Т. 1. А–К / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконті, 2003. – 926 с.
14. Повість врем'яних літ : (за Іпатським списком) : літопис. – К. : Рад. письм., 1990. – 558 с.
15. Пономарьов А. П. Традиції гостинності / А. П. Пономарьов // Українці : іст.-етногр. моногр. / [Л. Артюх, В. Балушок, В. Баран та ін.] ; за наук. ред. А. Пономарьова. – Опішне : Укр. народознав., 1999. – Кн. 2. – С. 157–161. – (Українські етнологічні студії ; вип. 2).
16. Пономарьов А. П. Традиції доброзичливості / А. П. Пономарьов // Українці : іст.-етногр. моногр. / [Л. Артюх, В. Балушок, В. Баран та ін.] ; за наук. ред. А. Пономарьова. – Опішне : Укр. народознав., 1999. – Кн. 2. – С. 161–165. – (Українські етнологічні студії ; вип. 2).
17. Пономарьов А. П. Традиції шанування / А. П. Пономарьов // Українці : іст.-етногр. моногр. / [Л. Артюх, В. Балушок, В. Баран та ін.] ; за наук. ред. А. Пономарьова. – Опішне : Укр. народознав., 1999. – Кн. 2. – С. 165–169. – (Українські етнологічні студії ; вип. 2).

18. Рыбаков Б. А. Торговля и торговые пути / Б. А. Рыбаков // История культуры Древней Руси. – М. ; Ленинград, 1951. – Т. 1. – С. 315–369.
19. Труды этнографическо-статистической комиссии в Западно-Русский край. Юго-Западный отдел. Т. 7. Вып. 2 : материалы и исследования / собр. П. П. Чубинским. – С.Пб., 1877. – 602 с.
20. Украинцы / Рос. акад. наук. – М. : Наука, 2000. – 535 с. – (Народы и культуры ; кн. 3).
21. Українська минувшина : ілюстр. етногр. довід. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна [та ін.]. – К. : Либідь, 1993. – 256 с.
22. Українське народознавство / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. – Л. : Фенікс, 1994. – 608 с.

References

1. Abaev V. I. Stat'i po teorii i istorii yazykoznavniya / V. I. Abaev. – M. : Nauka, 2006. – 150 s.
2. Afanas'ev-Chuzhbinskiy A. S. Poezdka v Yuzhnyu Rossiyu. Ch. 1. Ocherki Dnepra / A. S. Afanas'ev-Chuzhbinskiy. – 2-e izd. – SPb. : Izd. A. F. Bazunova, 1863. – 468 s.
3. Bayburin A. K. U istokov etiketa : etnogr. ocherki / A. K. Bayburin, A. L. Toporkov. – Leningrad : Nauka, 1990. – 165 s.
4. Boryak O. Ukraїna: etnokul'turna mozaїka / Olena Boryak. – K. : Libid', 2006. – 328 s.
5. Voitovych V. M. Ukrainska mifolohiia / V. M. Voitovych. – K. : Lybid, 2002. – 664 s. : il.
6. Ilarion. Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu : ist.-relih. monohr. / Mytropolyt Ilarion. – 2-e vyd. – K. : Oberehy, 1992. – 424 s.
7. Kosven M. O. Proiskhozhdenie obmena i mery tsennosti / M. O. Kosven. – M. ; Leningrad : Molodaya gvardiya, 1927. – 75 s.
8. Kulisher M. I. Ocherki sravnitel'noy etnografii i kul'tury / [soch.] M. I. Kulishera. – S.Pb. : Tip. I. N. Skorokhodova, 1887. – 287 s.
9. Kultura i pobut naselennia Ukrainy / V. I. Naulko, L. F. Artiukh, V. F. Horlenko [ta in.]. – 2-e vyd., dopov. ta pererobl. – K. : Lybid, 1993. – 288 s.
10. Lozko H. Ukrainske narodoznavstvo / H. Lozko. – K. : Zodiak-EKO, 1995. – 368 s.
11. Miloradovich V. P. Zhit'e-byt'e lubenskogo krest'yanina / V. P. Miloradovich // Ukraintsi: narodni viruvannia, povir`ya, demonolohiia. – K. : Lybid, 1991. – S. 170–341.
12. Moss M. Obshchestva. Obmen. Lichnost' : trudy po sotsial'noy antropologii : per. s fr. – M. : Izd. firma "Vost. lit." RAN, 1996. – 360 s. – (Etnograficheskaya biblioteka).
13. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. U 3 t. T. 1. A–K / ukklad.: V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko. – K. : Akonit, 2003. – 926 s.
14. Povist vrem`yanykh lit. : (za l'patskym spyskom) : litopys. – K. : Rad. pysm., 1990. – 558 s.
15. Ponomarov A. P. Tradytzii hostynnosti / A. P. Ponomarov // Ukraintsi : ist.-etnohr. monohr. / [L. Artiukh, V. Balushok, V. Baran ta in.]; za nauk. red. A. Ponomarova. – Opishne : Ukr. narodoznav., 1999. – Kn. 2. – S. 157–161. – (Ukrainski etnologichni studii ; vyp. 2).
16. Ponomarov A. P. Tradytzii dobrozychlyvosti / A. P. Ponomarov // Ukraintsi : ist.-etnohr. monohr. / [L. Artiukh, V. Balushok, V. Baran ta in.]; za nauk. red. A. Ponomarova. – Opishne : Ukr. narodoznav., 1999. – Kn. 2. – S. 161–165. – (Ukrainski etnologichni studii ; vyp. 2).
17. Ponomarov A. P. Tradytzii shanuvannia / A. P. Ponomarov // Ukraintsi : ist.-etnohr. monohr. / [L. Artiukh, V. Balushok, V. Baran ta in.]; za nauk. red. A. Ponomarova. – Opishne : Ukr. narodoznav., 1999. – Kn. 2. – S. 165–169. – (Ukrainski etnologichni studii ; vyp. 2).
18. Rybakov B. A. Torgovlya i torgovye puti / B. A. Rybakov // Istoriya kul'tury Drevney Rusi. – M. ; Leningrad, 1951. – Т. 1. – С. 315–369.
19. Tруды этнографическо-статистической комиссии в Западно-Русский край. Юго-Западный отдел. Т. 7. Вып. 2 : материалы и исследования / собр. П. П. Чубинским. – С.Пб., 1877. – 602 с.
20. Ukraintsi / Ros. akad. nauk. – M. : Nauka, 2000. – 535 s. – (Narody i kul'tury ; kn. 3).
21. Ukrainska mynuvshyna : iliustr. etnohr. dovid. / A. P. Ponomarov, L. F. Artiukh, T. V. Kosmina [ta in.]. – K. : Lybid, 1993. – 256 s.
22. Ukrainske narodoznavstvo / za red. S. P. Pavliuka, H. Y. Horyn, R. F. Kyrchiva. – L. : Feniks, 1994. – 608 s.

Русавская В.А.

Ритуалы приема гостя в украинском гостеприимстве

В статье рассматриваются ритуалы приема гостя в украинском гостеприимстве и раскрывается их специфика в процессе межличностной коммуникации. Коммуникативная роль участников общения прочно утвердилась в исторической практике и в гостеприимстве, что актуализирует историческую рефлексивную ритуализацию гостеприимства. Ритуальный характер гостеприимства полнее всего проявляется в приеме гостя.

Ключевые слова: украинцы, гостеприимство, ритуал, трапеза, дар.

Rusavska V.

Rituals of accepting a guest in Ukrainian hospitality

In this article we are going to analyze guest acceptance rituals in Ukrainian hospitality and unfold its specifics in process of interindividual communication.

Hospitality in its primary image is acting like a catalyst of live communication in process of joint human activities and as such – a mandatory condition of individual's accepting cultural accomplishments of nation, ethnicity, people and acts as a mediator in relation between generations, determining its communicative origin. Namely that is why the main function of hospitality is a function of interindividual communications, governed by rites, rituals and cannot be performed without the other – guest.

Cross-civilization and cross-cultural communications in nowadays world is an environment where the processes of direct and indirect interaction of the latest are carried out. Overcoming cultural barriers is an important factor for self-consciousness and self-assessment of a person, which thereby promotes understanding of hospitality traditions allowing the development of norms and principles of interaction within information-oriented society. Communicative role of conversation participants was firmly established in historic practices and in hospitality, which actualizes historical self-consciousness of hospitality ritualization. So the purpose is to uncover the rituals of guest acceptance in Ukrainian hospitality.

Hospitality is a type of close and powerful interaction between people, including being "face to face", and also exchanging glances and touches. To some extent, the stress from experiencing something foreign is neutralized by the law of hospitality, which is a quite effective strategy of accepting the other. Inasmuch as the guest is a stranger, the hospitality is an expression of attitude not only to this person, but is also a personalization of reality, represented by the guest.

Ritual origins of hospitality are at full amount manifested in accepting a guest. Hospitality during accepting a guest is in the first place – a peculiar ritual, a standard fixes sequence of actions, performed by means of a series of "identification signs". At that, the ritual is not only a formal procedure, but also an act, values and meanings of which are accepted as real and have an unquestioned sense for an individual, performing such act.

Guest acceptance ritual consists of three stages, observance of which is mandatory. Therefore, the first stage starts from arrival of guest (stranger), acquaintance and recognition. Second stage, namely the reception – is a festive reception of guest at the table. The third and final stage is a farewell ceremony to the guest with presenting expensive presents.

Similarity of different nation's hospitality rituals, historically and geographically distant from each other is of no occasion: this is an evidence of deep hospitality structures constancy. At the same time, in each spatial locality, an ethnic (and later – national) distinctiveness of hospitality manifestation is maintained.

Because of that, motives of behavior within the field of hospitality are defined by factors historically established in human consciousness: religion, culture, traditions which significantly influence all fields of social relations and common culture. Namely that is why Ukrainian hospitality, deepest origins of which are common among all Eastern Slavs, always differed by distinctive special humaneness.

Therefore, analysis of guest acceptance ritual in Ukrainian hospitality gives us reasons to draw some conclusions related to three-stage guest acceptance with strict sequence and particularization. Meeting – is an invitation for the guest to enter the house, acted as a sacred invariant of human life, whereas the house represented all living space and worldview cosmos of a Ukrainian. Second stage began with a festive reception at the table, because the habit of entertaining and nourishing the guest, performance of festive treating – feeding, constituted an important element of Ukrainian hospitality. Next stage was the farewell ceremony with presentation of expensive gifts, inasmuch as habits of making presents and gifting played a significant role in Ukrainian hospitality.

Keywords: Ukrainians, hospitality, ritual, feast, gift.

УДК 130.2 + 78.01 (477)

Скорик Адріана Ярославівна
кандидат мистецтвознавства

ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА ЯК ЧИННИК ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Інформаційні поля визначають структурність інформаційного простору. Рух інформації – інформаційний потік – є концентрованим накопичувачем інформації і джерелом діяльності каналів комунікації. Інформаційний простір у культурологічних концепціях сучасності не залишається осторонь трансформації комунікативної функційності, створюючи тим самим особливе середовище транскордоння, інтерактивності і мобільності, актуалізації і діяльності щодо реалізації сучасних культурологічних потоків. Накопичення обсягу інформаційного ресурсу сприяють змінам як самих напрямків культурологічних процесів, так і визначенню нових пріоритетів.

Ключові слова: культурологія, суспільство, інформаційний ресурс, комунікація, інформаційний простір, трансформація суспільства.

Інформаційний простір, що народжується в рамках сучасних культурологічних теорій, має головні аспекти понятійності третинної (третьої) революції у постіндустріальному суспільстві. Маючи високо розвинені сільське господарство і промисловість, послуги технологічних рівнів у культурології сконцентрувалися на "постіндустріальному" визначенні культури у світових вчених. Теорію напрацьовували Д. Белл, Г. Кан, З. Бжезинський, А. Тоффлер, А. Турен.

Інформаційний простір (інфосфера) – сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, що збирають, поширюють і використовують інформацію, регулюють суспільні відносини. Інформаційна сфера є чинником постіндустріального суспільства, що значною мірою впливає на економіко-політичну і національно-безпекову діяльність країни. Інформаційні поля визначають структурність інформаційного простору. Рух інформації – інформаційний потік, що є концентрованим накопичувачем інформації і джерелом діяльності каналів комунікації.

Інформаційний простір у культурологічних концепціях сучасності не залишається осторонь трансформації комунікативної функційності, створюючи тим самим особливе середовище транскордоння, інтерактивності і мобільності, актуалізації і діяльності щодо реалізації сучасних культурологіч-